

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011134786

Дата перевірки:
10.05.2022 21:10:02 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
10.05.2022 21:22:07 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Талабіра бакалаврська

Кількість сторінок: 41 Кількість слів: 13612 Кількість символів: 94767 Розмір файлу: 742.81 KB ID файлу: 1011032136

24.4% Схожість

Найбільша схожість: 5.56% з Інтернет-джерелом (https://www.e-reading.life/bookreader.php/1037940/Kobrinska_-_Duh_..)

23.3% Джерела з Інтернету

202

Сторінка 43

1.75% Джерела з Бібліотеки

70

Сторінка 45

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ОБРАЗИ ДІТЕЙ У НОВЕЛІСТИЦІ ІВАНА ФРАНКА ТА НАТАЛІ КОБРИНСЬКОЇ
ТАЛАБІРА БІАНКА СЕРГІЇВНА

Студентка IV курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»
за спеціальністю 014 «Середня освіта
(Українська мова і література)»
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 10 /27 жовтня 2021 року

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, «_____» _____ 2022 року

Протокол № _____ /2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

ОБРАЗИ ДІТЕЙ У НОВЕЛІСТИЦІ ІВАНА ФРАНКА ТА НАТАЛІ КОБРІНСЬКОЇ

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV курсу

ТАЛАБІРА БІАНКА СЕРГІЇВНА

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Рецензент: Кузьма Оксана Юріївна

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української літератури УжНУ

Берегове
2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Художні моделі утвердження морально-духовних цінностей в оповіданнях «Грицева шкільна наука», «Малий Мирон», «Schönschreiben» І. Франка	8
РОЗДІЛ II. Художня оригінальність оповідань «Пироги з черницями» І. Франка та «Жидівська дитина» Н. Кобринської	16
РОЗДІЛ III. Тема формування особистості жінки в повісті «Ядзя і Катруся» Н. Кобринської	28
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38

ВСТУП

Література Західної України кінця XIX – початку XX століття подарувала нам цілу низку талановитих імен прозаїків. Ці письменники збагатили вітчизняну літературу новими темами, проблематикою та новими типами героїв. Митці кінця XIX – початку XX століття не культивували усталених форм, а спрямовували свої творчі пошуки на вияв внутрішніх переживань, що дає змогу ставити їхні твори в один ряд із європейськими зразками тогочасної літератури. У колі письменників та культурно-громадських діячів помітними постатями є Іван Франко та Наталя Кобринська.

Історія приватної письменницької кореспонденції між І. Франком та Н.Кобринською – це водночас історія великого та щирого приятелювання, тісної творчої співпраці, синхронного письменницького становлення та взаємовпливів, а також часто складних міжособистісних суперечок.

Їхнє заочне знайомство відбулося задовго до того, як високоосвічена та амбіційна Н.Кобринська уперше зустрілася із тим, кого давно у власних письменницьких та художньо-стильових орієнтаціях вважала авторитетом. Про це писала вона у листі до Михайла Павлика, признаючи Франкові своє навернення до національного світогляду: *«Цікавий період у моїм житті комплетної апатії до всего, що руске. Тут доперва виступає заслуга Франка, його перші повісти про жите бориславське поразили мене і помогли вироблені вже (у мене) загальнолюдські ідеї оперти на національних умовах»*¹. Про перейнятий від І. Франка національний дух Н.Кобринська згадала й в *«Автобіографії»*: *«Майже неймовірно, що на дійсні національні інтереси навів мене Іван Франко, чоловік, котрий причинився найбільше до поборення у нас вузького націоналізму»*². Власне, Франкові ранні твори, зокрема його *«Бориславські оповідання»*, як тогочасний факт галицької культури, виявили письменницькі орієнтири Н. Кобринської до націоналізму і визначили їхній світоглядно-ідеологічний та загальнолюдський вектор.

На початку творчої кар'єри Н. Кобринської І. Франко сприяв письменницькому її утвердженню, всіляко підтримував і розвивав її талант. У руслі Франкової реалістичної школи еволюціонувала і творчість самої письменниці (від 1884 до 1895 років), як вона про це писала в листі до приятеля: *«Ви знаєте, як мені на тім залежить, щоби літературний напрям, котрого Ви у нас репрезентантом, запанував, і що в тім замакаєсь цілий мій*

¹ Листи Н. Кобринської до М. Павлика // ЦДІА України у Львові. Ф. 663. Оп. 1. Од. зб. 219. С. 10.

² Кобринська Н. Автобіографія // ЛННБ. Відділ рукописів. № Ф. 1. (НТШ). Справа 425/III. С. 15-16.

патріотизм, та що кождо таку спосібність рада я піднести і підмогчи»¹. Франкові прихильні відгуки та його схвальна оцінка давали письменниці якнайкращі надії на її літературні подвиги. Водночас, і творчість І. Франка була під пильним прицілом читацької рецепції і вдумливого естетичного аналізу Н.Кобринської. Надсилаючи на прохання І.Франка свої перші твори «Задля кусника хліба» та «Пані Шумінська» (пізніша назва – «Дух часу»), письменниця з певним страхом перед визнаним літературним авторитетом подала й своєрідну інструкцію до власних творів: «Я знаю докладно хиби моїх мізерних творів. Знаю, що форма негладка, язик шорсткий, а ходит мені лиш о провідну ідею і психологічні обсервації, – отож прошу передусім на тії точки звернути свою увагу»².

Громадська діяльність та художня творчість Н. Кобринської пронизані соціальними проблемами, проте найбільшу увагу серед них письменниця приділяла фемінізму. Від часу створення Станіславського жіночого товариства за активної підтримки й присутності на цьому заході знову ж таки І. Франка, письменникові сучасники і біографи ведуть початок ще однієї культурно-громадської віхи його життєпису – участі в зародженні емансипаційного процесу в Галичині. Мав рацію Іван Куровець, коли писав у спогадах, що І. Франко своїми «палкими дискусіями дав почин до емансипаційного руху серед нашого жіноцтва, він підготовляв лектурою тодішнє жіноцтво, підготовляв і учив їх писати, виправляв їх перші твори й виробляв їх письменницький хист. Сміло можна сказати: якби не Франко, емансипаційний жіночий рух стояв би довгі літа відлогом». Також їх сучасник стверджував, що: «Наталія Кобринська й інші передові жінки тих часів – це духовні діти Франка»³. Так І. Франко був не лише промотором жіночого руху, але і його активним популяризатором. Разом з тим, у мемуарній статті «Наталія Кобринська і її найближчі» Кирило Трильовський слушно зазначив: «У своїй апостольській праці в обороні прав жінки мала вона моральну підтримку таких визначних людей як М. Драгоманов, М.Павлик та І. Франко»⁴. І чи не уся біографічна література про Н. Кобринську стверджувала, що найбільш впливовими духовно-світоглядними, літературними, ідейними натхненниками письменниці були саме Іван Франко та Михайло Павлик.

Найголовніші завдання жіночого руху Н. Кобринської – змагання за незалежність української жінки, за свободу її прав та вибору, за відстоювання власної гідності та честі

¹ Відділ рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Ф. 3. С. 483.

² Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка (далі – ІЛ). Ф. 3. С. 228.

³ Куровець І. Іван Франко в моїх згадках // Спогади про Івана Франка / Упорядкував М. Гнатюк. Львів, 1997. С. 73.

⁴ Трильовський К. Наталія Кобринська і її найближчі (З моїх споминів з половини 80-х років минулого століття) // Жінка. 1937. Ч. 11-12. С. 3.

жінок. Твори письменниці на жіночу тематику написані переважно в реалістичній манері, що відповідало тодішнім її поглядам та завданням.

У творах письменниці феміністична проблематика виявлена в авторських поглядах на психологію жінки, на проблемах її духовного світу, суспільного становища, стосунків з чоловіками, матріархальних взаємин. Ми розглянемо твір письменниці на феміністичну тематику «Ядзя і Катруся», де авторка показує жіночі поривання у двох різних середовищах, змальовує становлення жінки від дитячого до дорослого віку.

Свої літературні таланти Іван Франко та Наталя Кобринська проявили не лише у зверненні до проблематики жіночого питання у суспільстві. Вони присвятили чимало творів дитячій тематиці. Дитячі оповідання І. Франка та Н. Кобринської дуже різноманітні та зображені з глибоким проникненням у дитячий світ маленьких людей.

Твори на дитячу тематику І. Франка переважно акцентують увагу на особливостях дитячої психології, психічних процесів та антипедагогічних дій так званих горе-учителів. Автор майстерно зображує внутрішній світ дитини під впливом зовнішніх чинників. У цьому контексті ми розглянемо твори Івана Франка «Грицева шкільна наука», «Schönschreiben» та «Малий Мирон». Простежимо, що саме впливає на світогляд маленьких героїв, які внутрішні психологічні процеси відбуваються під впливом цих чинників та проаналізуємо методи навчання у тогочасних школах австрійського зразка.

Цікавими є дитячі твори на єврейську тематику аналізованих письменників. М.Коцюбинський звернув увагу на глибоке проникнення в дитячу психологію та чуйне ставлення І. Франка до дітей. Він відзначив його тепле та чуттєве ставлення до них та з якою любов'ю письменник малює у своїх творах дітей¹.

Суспільна ситуація, історичні події та українсько-єврейські відносини знайшли відгомін у прозі кінця XIX – початку XX століття у творах багатьох письменників. Серед митців Західної України до єврейської тематики зверталися – Т. Бордуляк, С.Воробкевич, Н. Кобринська, С. Ковалів, О. Маковей, І. Франко та інші. У Східній Україні у цей період про євреїв писали В. Винниченко, М. Коцюбинський, М.Левицький, М. Старицький тощо.

За способом зображення євреїв художні твори можна поділити на два види: до першого виду належать ті, в яких описується побут і життя, здебільшого – нелегке існування бідних євреїв в українських селах (оповідання «Бідний жидок Ратиця» Т.Бордуляка, «Жидівська дитина» Н. Кобринської, «Щастя Пейсаха Лейдермана» М.Левицького, «Нові часи», «На своєму смітті» О. Маковея); до другого – твори, в яких зображені євреї в ролі хитрих підприємців, що обманюють і знущаються з довірливих

¹ Коцюбинський М. Твори: У 7 томах. Т. 4. К., 1975. С. 53.

селян (оповідання «Страшний сон» Т. Бордуляка, «Гуцульська доля» С. Воробкевича, твори С. Коваліва, бориславський цикл оповідань Івана Франка).

Оригінальними творами у цьому контексті є твір І. Франка «Пирого з черницями» та Н.Кобринської «Жидівська дитина», присвячені змалюванню психології єврейських дітей, розкриттю їх характерів, що формуються під впливом грошей. Обидва твори однаково виконані у реалістичному стилі. Тут знову Н. Кобринська надихнулася своїм наставником і дуже схоже відтворила проблему виховання у своєму творі, адже твір І. Франка був написаний набагато раніше (1884), ніж твір письменниці (1890). І на думку М.Шкандрія, саме І.Франко стає новатором у єврейській тематиці¹. М. Легкий звернув увагу на схожість творів та порушену спільну проблематику – виховання людини-гешефтсмана. Він припускає, що на написання твору Н Кобринську міг надихнути І. Франко².

У першодруці твір «Жидівська дитина» Н. Кобринської мав жанровизначальний підзаголовок – «новеля», та М. Легкий вважає, що твір більше тяжіє до «соціально-психологічного образка»³. Твір «Пирого з черницями» Т. Пастух жанрово визначає як новелу, найкоротшу у творчості письменника, яка слугує прикладом густативної поетики⁴.

Попри добру вивченість новелістики І.Франка та Н.Кобринської, типологічні дослідження дитячих образів їхньої малої прози в сучасному літературознавстві фактично відсутні. Саме тому вважаємо тему нашої бакалаврської роботи актуальною.

Метою нашого дослідження є аналіз образів дітей в оповіданнях «Грицева шкільна наука», «Scönschreiben», «Малий Мирон» та «Пирого з черницями» Івана Франка та «Жидівська дитина» Наталі Кобринської. А також жіночі образи в повісті «Ядзя і Катруся» Наталі Кобринської.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких конкретних завдань:

1. Простежити, в чому полягають художні моделі утвердження моральних-духовних цінностей в оповіданнях «Грицева шкільна наука», «Scönschreiben», «Малий Мирон» Івана Франка;
2. Визначити художню оригінальність оповідань «Пирого з черницями» Івана Франка та «Жидівська дитина» Наталі Кобринської.
3. Проаналізувати тему формування особистості жінки в повісті «Ядзя і Катруся» Наталі Кобринської.

¹Шкандрій М. Євреї в українській літературі. Зображення та ідентичність. Дух і літера. К., 2019. С. 106.

² Легкий М. Проза Наталії Кобринської (ідейно-естетична еволюція й поетика) // Українське літературознавство. Випуск 75. К., 2012. С. 102.

³ Там само. С. 102.

⁴ Пастух. Т. Психопоетика новели Івана Франка «Пирого з черницями» / Українське літературознавство. Львів, 2003. Випуск 66. С. 55.

У роботі застосовано поєднання естетичного (літературні твори розглянуто з погляду їх художньої вартості), культурно-історичного (твори новелістів, а також їх діяльність розглядається в суспільно-історичному контексті доби), типологічного (з'ясування типологічних паралелей між творами І.Франка та Н.Кобринської), біографічного (відображення подій і фактів із життя митців у його творчості), феміністичного (дослідження особливостей трактування образу жінки) методів аналізу.

РОЗДІЛ I

ХУДОЖНІ МОДЕЛІ УТВЕРДЖЕННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОПОВІДАННЯХ «ГРИЦЕВА ШКІЛЬНА НАУКА», «МАЛИЙ МИРОН», «SCHÖNSCHREIBEN» ІВАНА ФРАНКА

В останні десятиліття науковці звертають велику увагу на дослідження педагогічних ідей, особливо діяльності педагогів Галичини, серед яких найбільше виділяється постать Івана Франка. Мабуть, немає жодного суспільного питання, яке б не хвилювало письменника і не знаходило відбиток у його працях. Не стояв він осторонь такої важливої теми, як виховання дітей та молоді, якій присвятив понад сто наукових праць та художніх творів.

Іван Франко пропонував для юного читача різні теми та жанри – нариси, оповідання, казки, поеми, вірші, пристосовані до дитячого сприйняття. Його «дитячі» твори можна поділити на дві групи – оповідання зі шкільного життя та оповідання і нариси про формування характеру і світогляду селянської дитини.

Особливого значення у вихованні дитини письменник надав жанру казки. Казка навчала дітей відрізняти добро і зло, пізнавати природу та поважати дорослих. Тому в 1895 році вийшла друком збірка казок «Коли ще звірі говорили» Івана Франка. Через світ тварин автор знайомить дітей із життям дорослих та складними взаєминами у суспільстві. Тварини є уособленням добра і зла. Письменник висміює нечесність, підступність, хитрість та скнарість.

Усі Франкові оповідання на дитячу тематику відзначаються вмінням автора майстерно проникати в дитячу психологію, заглянути в глибини дитячої душі, в її найпотаємніші куточки, що й дало можливість письменникові створити неперевершені образи дітей сільської бідноти, які викликають у читачів глибоку симпатію своєю душевною чистотою, дитячою кмітливістю та завзятістю, винахідливістю, щирістю. Проте через жорстокі соціальні умови вони не могли розвинути свої природні здібності і часто ставали жертвами черствості та байдужості дорослих.

У дитячих оповіданнях письменник майстерно зображує світ дитини, що розвивається під впливом природи та спілкуванням з дорослими. Він спонукає до того, що не потрібно знищувати в дитині здорові, природні нахили, що слід розвивати любов до природи та людей. Іван Франко, як гуманіст та людинолюб, старався показати, що лише гуманне ставлення до дитини, повага до її людської гідності здатні творити чудеса. Письменник не ідеалізує своїх персонажів, вони в нього не раз помиляються, мучаться

сумнівами та переживаннями, але цілісний твердий характер сільських дітей формується у ситчках, у боротьбі та зіткненнях із суворою дійсністю.

Іван Франко писав для дітей і про дітей. Але іноді здається, що ці твори розраховані, перш за все, для дорослих, які іноді за побутовими клопотами не знаходять часу пояснити допитливим дітям: «чому сходить сонце», «чому трава зелена, а земля – кругла». У творах про школу автор виводить образи вчителів-самодурів, яким не місце у навчальних закладах. Але наголошує на тому, що не тільки вчителі мають сприяти належному вихованню дітей, але й батьки повинні не притуплювати можливості своїх дітей, а, навпаки, розвивати їхні індивідуальні здібності й наштовхувати на успіх. Як слушно вважає Р. Голод, оповідання Івана Франка про дітей є «однією з найкращих сторінок його творчості»¹.

Твори Івана Франка про дітей характеризуються реалістичним типом зображення за власним спостереженням та біографічними вкрапленнями. Джерелом творчості письменника слугував його життєвий досвід. У листі 1898 року до А. Кримського він писав: «Майже всі мої писання пливуть з особистих імпульсів, особливо моя белетристика, напоєна кров'ю мого серця, моїми особистими враженнями та інтересами, усі вони в повній мірі є частинами моєї біографії»².

Письменники XIX – XX століття намагалися показати реальні події, які відбувалися із тогочасними дітьми і донести ці проблеми до дорослої аудиторії. Адже питання виховання та освіти було первнем позитивістського світогляду. Діти страждають через недостатню увагу до їхніх проблем, тому у творах про дітей сила суспільного обвинувачення є найбільш гострою.

Проблемі освіти і виховання Іван Франко присвятив чимало творів («Грицева шкільна наука», «Schönschreiben», «Малий Мирон», «Оловець», «Отець-гуморист» та інші). Письменник змальовує антигуманне ставлення до дітей у початкових школах австрійського зразка. Шкільні горе-педагоги під вихованням розуміли насаджування учням покірності, підпорядкування їхньому авторитету. За непокірність вони карали дітей різними методами: насаджували синці, виганяли з уроків, публічно принижували та кричали, забуваючи про те, що таке виховання покладе величезний відбиток на їхню долю. Учителі власноруч виховували майбутніх жорстоких та злих людей.

Н. Жук зазначила, що твори про дітей і навчання – це «ціла галерея образів дітей сільської бідноти шкільного віку, до яких зневажливо ставилися вчителі, затуплювали їм

¹ Голод Р. Натуралізм у творчості Івана Франка: до питання про особливості творчого методу Каменяря. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. С 70.

² Франко І. Лист до А.Кримського // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 5. К.: Наукова думка, 1976-1986. С. 109.

голову своєю схоластичною наукою»¹, а Т. Гундорова зауважила, що «Франка цікавить процес становлення людського характеру, особливий світ дитинства, де формуються перші враження про добро і зло»². Викриття письменником руйнівного вчительського впливу на дитину, схоластична жорстока система навчання присутня майже у всіх дитячих творах.

У контексті дитячих оповідань Івана Франка, на особливу увагу заслуговують статті М. Гольберга³, М. Гуменного та В. Гуменної⁴, погляди А. Швець⁵. Вони акцентували увагу на типології дитячих персонажів письменника.

Перший – тип «дивної» дитини. Дитячі персонажі творів Івана Франка ніби знаходяться на межі, перехід через яку символічно уособлює прощання із дитинством і входження у світ соціальний. Саме тому з точки зору «соціальної людини» ці діти «дивно себе поводять». Вони опиняються на роздоріжжі двох світів і тому прагнуть усамітнення. Діти знаходять свій власний маленький простір, відкритий і вільний, з яким дуже швидко асимілюються. Вони шукають цей простір, щоб бути наодинці із власними думками та переживаннями. Такими місцями є, зазвичай, природний ареал: чи то ліс (як-от у «Мавці» та «Під оборогом»), чи ріка та луг («Малий Мирон», «Грицева шкільна наука»), чи звичайний садок («Микитичів дуб»). Дитина хоче відкрити для себе світ великого незвіданого обширу, повного таємниць та інтриг⁶.

Автор демонструє розумних, життєрадісних, допитливих і талановитих дітей, які виростають серед природи і люблять ліс, зелені луки, підгірні річки, риболовлю, птахів, тварин та рослин. І ось прикметним є те, що діти, рятуючись від людей, які їх не розуміють, звертають у рідну сторону, знаходять власний прихисток серед природи та зливаються з нею.

Саме природа є тим потужним джерелом, яке спонукає Мирона з оповідання «Малий Мирон» пізнати навколишнє середовище. Малий Мирон – життєрадісний, допитливий хлопчик, великий мрійник і вигадник, інтелектуальні задатки якого випереджають вік. Він перебуває у постійних роздумах про створення світу та людей: « - *От сонечко, - чому воно таке невеличке, а татуньо казали, що воно велике?*»; « - *А чим то чоловік усе*

¹ Жук Н.В. Проза Івана Франка. К., 1977. С. 38.

² Гундорова Т. Франко та Каменярь. Франко і Каменярь. К.: Критика, 2006. С. 62.

³ Гольберг. М. Оповідання Івана Франка «Борис Граб». До проблеми Іван Франко про читача і читання // Українське літературознавство. 2010. Випуск 72. С. 43-51.

⁴ Гуменний М. До проблеми авторської особистості в дитячих оповіданнях І. Франка // Українська мова і література в школі. №3. 2000. С. 62-64.

⁵ Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка // Дивослово. 2005. С. 53-57.

⁶ Капленко О. Типологія дитячих персонажів в оповіданнях Івана Франка // УДК 821. 161. 2(092) С. 62.

видить? – Або чим чує?»¹. Хлопчик відчужується від середовища та людей, які не розуміють його. Він завжди залишається на самоті і зливається з природою: *«Малий Мирон над усе любить бігати сам по зелених, цвітастих лугах,... любить упиватися солодким запахом росистої конюшини та квітчатися прилипчастими лопуховими гудзиками...»* (С. 293). Серед природи він знаходить свій особистий простір, віддалений від інших. Незбагненні природні явища породжують зацікавлення та гру фантазії: *«Він стояв якраз проти сонця і, дивлячись в воду, побачив нараз замість плиткого дна... – одну бездонно глибоку синяву»* (С. 295).

Найтонші порухи душі Мирона автор передає такими засобами, як портретна деталь, показ поведінки, оціночні судження, описи міркувань, запитань, думок хлопчика, власні спостереження і висновки, які він робить.

Люди вважають «дивним» Мирона, на цьому автор наголошує із перших рядків твору: *«Малий Мирон – дивна дитина»* (С. 292). Ця характеристика героя повторюється та розвивається упродовж усього твору і підсилюється висловом «не такий, як люди».

Єдиним персонажем, який підтримує Мирона і розуміє його зацікавлення, стає його батько. Він не відштовхує сина, а, навпаки, бачить його гарні риси: *«Батько втішається ним і каже, що він чудова розумна дитина...»* (С. 292). Не випадково Мирон тягнеться до батька у своєму намаганні пізнати довкілля.

Інші дорослі намагаються приглушити поривання хлопчика і наголошують на значущості «подумати перед тим, як щось сказати». Адже, на їхню думку, уміння добре висловлюватися – це ознака рівня розвитку людини та її адекватності. Однак мова Мирона така ж незвична, як і його поведінка. Через це люди демонструють своє негативне ставлення до хлопця: *« - Та чому ти, тумане вісімнадцятий, не помислиш уперед, що маєш сказати, а так бовтаєш, як той рибак бовтом бовта!»* (С. 298). Цей, ніби, добрий намір дорослих – прищепити звичку думати – поступово підштовхує дитину до внутрішнього конфлікту. Він починає боятися висловлювати власні думки та розпитувати про незнайомі речі. У ньому розвивається комплекс – боязні думати. Мирон змушений жити і розвиватися у протиріччі між тим, що йому цікаво, і тим, чого від нього очікують: *«Треба наперед розмислити, а то всі будуть сміятися, ще й мама насварять»* (С. 299).

І от малий Мирон зачинає мислити. Але його невдале намагання підлаштуватися під загальноприйняте вибухає в останній його репліці: *«Та що ж, коли я не вмю мислити так, як люди!»* (С. 299).

¹ Франко І. Земле моя, всеплодющая мати... Вірші, оповідання, казки. К.: Веселка, 2000. С. 294. Далі на цей твір будемо посилалися у тексті роботи, вказуючи у дужках сторінку.

Завершується твір авторськими роздумами про долю селянського хлопчини, у якого відібрали бажання пізнавати світ, знаходити і відкривати в ньому себе: *«Коли відмалку нетямучі родичі почнуть натокати в неї все на такий спосіб, «як звичайно у людей», то їм і вдасться придавити вроджений нахилок до своєрідного...»* (С. 300). Ця дитяча травма може відкликнутися у майбутньому і відіграти вирішальну роль у становлення особистості: *«Ну, і незавидна чекає його доля! Навіститим він і стіни тюремні, і всякі гори муки та насилля людей над людьми, а скінчить тим, що або згине у бідності..., або з тюремних стін винесе зароди смертельної недуги..., почне заливати черв'яка горілкою аж до цілковитої нестями»* (С. 300).

Однак, автор наголошує і на тому, що не все втрачено. Адже не можна з людини повністю вибити той дитячий гонор, чистоту душі, порив до справедливості і правди. Кожна людина, незважаючи на її важке дитинство, обирає власне майбутнє і керується тими цінностями, які для неї будуть мати перевагу. Адже кожен може виховати сам себе. Навіть серед жорстокості і непорозуміння з довкіллям може вирости правдива людина: *«У школі дитина хапатися буде науки на диво, втватися буде нею..., і скінчить на тім, що перейметься правдами науки і забажає перевести їх у життя»* (С. 300).

Другий – тип злочинця-підлітка. Окремою проблемою у Франковій прозі постає проблема дитячої злочинності. Письменник намагається зрозуміти погану поведінку дітей, схильності до вуличного способу життя та злодійських учинків. На таку поведінку підлітків дуже часто впливає соціальний світ, особливо батьки, які подають неправильний приклад або ж зовсім не виховують дітей. Тип злочинця-підлітка найяскравіше утілений у малолітніх персонажах з оповідання «Яндруси» – українського автоперекладу першого розділу повісті „Lelum i Polelum”¹.

Третій – тип учня. Як окрему категорію А. Швець виокремила твори про школу, акцентуючи увагу на психології дитини: *«Цікаво подана, – зазначила учена, – психологія дитини в оповіданнях шкільної тематики «Schönschreiben», «Грицева шкільна наука», «Олівець» та «Отець-гуморист»*². Автор у своїх творах про школу виводить вчителів-самодурів, які не навчають, а ще більше шкодять дітям.

Письменник змальовує маленьких героїв, які наділені високими моральними якостями, багатством душі, котрі не можна знищити ні фізичною розправою, ні жорстокими словами.

У цьому контексті розглянемо оповідання «Грицева шкільна наука», де Іван Франко майстерно показав методи навчання в початкових сільських школах. У творі в

¹ Капленко О. М. Типологія дитячих персонажів в оповіданнях Івана Франка. // УДК 821. 161. 2(092). С. 66.

² Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка // Дивослово. 2005. С. 55.

гумористичному плані змальовується перший Грицевий урок. Завзятого та життєрадісного пастушка відправив батько у школу. У Грицевих батьків було чимало сподівань, пов'язаних із навчанням сина, однак все розвіялось, як марево. Схоластична наука була не для Гриця. За рік навчання в школі хлопчик не здобув ніяких знань і не виправдав очікувань батьків. Гриць із радістю повернувся до свого колишнього заняття – пасти гусей. Там його ніхто не бив і не ображав. Таке навчання не сподобалось не тільки Грицю, а й більшості учнів, які ненавиділи школу і чимшвидше хотіли повернутись додому: *«...крім Гриця, таких «туманів вісімнадцятих» між тогорічними школярами було 18 на 30, і всі вони під час того шкільного року робили собі блискучі надії, як то буде гарно, як вони увільняться від щоденних різок, позаушників, штурханців...»* (С.294).

У школі вчитель розкладав перед учнями таблички, на яких було написано склади. Він робив це механічно, у будь-якій послідовності, з'єднуючи склади без логічного зв'язку. А діти *«...невтомимо по сто разів співучими голосами повторяли: «А-ба-ба-га-ла-ма-га»* (С. 332). Горе-педагог не міг зацікавити учнів своїм уроком, тому діти навіть не звертали на нього уваги: *«Він навіть не зважав на професора, а дуже смішними видались йому хлопці, що сиділи навколо нього. Один довбав пальцем у носі, другий іззаду раз у раз стався уткнути невеличке стебельце Грицеві у вухо...»* (С. 331).

Після того, як батько забрав сина зі школи, Гриць-пастух повертається до своїх гусей, у середовище – ближче до нього. Яке ж було його здивування, коли він почув від гусака зловісні «а-ба-ба-га-ла-ма-га», – саме те, що цілий рік вивчав у школі: *«Гриць був зламаний, засоромлений! Гусак в одній хвилині переймив і повторив ту мудрість, що коштувала його рік науки!»* (С. 336).

Окрім антипедагогічних питань Іван Франко в оповіданні порушує проблему виокремлення дитини зі звичного їй середовища. Гриць і сільські простори становлять одне ціле, тому у школі порушується його гармонія. Там його оточує не поле і гуси, звичні йому, а стіни школи і злісні діти. Вони, як і вчитель, проявляють жорстокість у своєму ставленні до новачка: *«Хлопчики звільна отворили двері і втрутили Гриця досередини. В тій хвилині залупкали добрі березові різки по його плечах»* (С. 331).

Тобто, стає ясним, що методи навчання в початкових школах були малоефективними, а іноді навіть і антипедагогічними. У творі письменник висміяв недосконалу методику навчання у тодішніх народних школах австрійського зразка, особливо схоластичну зубрячку, яка не розвивала розум дитини, а навпаки, отупляла його. Так, за весь час навчання, Гриць досконало вивчив тільки рядки: «а-ба-ба-га-ла-ма-га».

Інший підхід педагогічного методу навчання предмету каліграфії змалював Іван Франко в оповіданні «Schönschreiben».

Важко було дітям другого класу зрозуміти техніку «красного писання». Уроки каліграфії були для них пекельною мукою, адже проводив їх жорстокий вчитель-економ: *«Наближається година «красного писання», страшина для всіх не так самим предметом, як радше особою вчителя»* (С.319). Цей вчитель зовсім не мав глибоких знань каліграфії: *«Валько взяв у руки крейду, приступив до таблиці, розмахнувся і почав писати. Зразу писав тільки букви, малі й великі, самоголосні й суголосні, без ніякого, впрочім, значіння»* (С. 321). Таким способом, вичерпавши свої знання, показавши свою мудрість, він приступив до найулюбленішого етапу уроку – до покарання: *«Його наукова діяльність в тій хвилині щасливо скінчилася, - тепер починалася його економська діяльність»* (С. 322).

Покарання починав вчитель Валько із найслабших сільських дітей, за яких нікому було заступитися. Так черга дійшла до головного героя – Мирона. Це був його перший шкільний урок, який запам'ятався надовго. Весь день він проходив у веселих спогадах, що скоро повернеться додому – до батька і матері: *«Він тільки думав собі, як то гарно буде, як колись, літом, приїде додому, буде міг знов свobodно бігати по пастівниках, сидіти над річкою або бродити по ній за ковблями»* (С. 320). Адже хоч як би було добре у школі між дітьми, однак хлопчика тягне до рідного дому, до звичного йому середовища. Не підозрюючи, що станеться з ним за хвилину, Мирон мріяв про своє повернення додому.

Однак тільки жахаюча думка інших учнів про те, що настав урок каліграфії із вчителем Вальком, поселила у ньому страх перед незнанням і нерозумінням того, що відбудеться далі: *«В руці у кожного школяра тремтіло перо. Один тільки малий Мирон, що не знав Валькової вдачі, сидів обернений лицем до класу, і вдивлявся в нового вчителя»* (С. 321).

Тростиною та іншими жорстокими методами Валько карав усіх, хто йому не сподобався. Всі учні боялись від нього і робили все за його наказом, навіть сміялись в один голос, коли вчитель реготав із єврейського учня, який пише задом наперед: *«Але така вже сила тиранського притиску, що досить тиранові всміхнутися, а всі що стоять під його гнітом, будуть реготатися без огляду на те, що регочуться власне самі над своєю долею»* (С. 324).

Так дійшла черга і до Мирона. Сільський хлопець ніколи не тримав у руках пера, тому й не вмів писати. Це обурило вчителя і той щосили вдарив його по обличчю: *«Але замість відповіді Валько стиснутим кулаком ударив хлопця в лице. Малий Мирон мов косою підтятий, повалився на лавку, а з лавки на підлогу. Кров обліляла його лице»*. (С. 325).

Вчитель дізнався, що Мирон бідний сільський хлопець, а тому за нього нікому буде заступитися. Тому й надалі продовжував свої знущання над ним. Це поклато перший

негативний відбиток у серці малого героя – перше розчарування та обурення через несправедливість, ненависть до тиранства та насилля.

Образ педагога із оповідання «Schönschreiben» є втіленням найогидніших рис галицько-австрійської школи. Сам тільки зовнішній вигляд вчителя пробуджує страх та паніку: «огидний, з багряною головою, з виглядом тупої упертості та м'ясоїстості» (С. 321).

Іван Франко засуджує та викриває тиранське ставлення вчителів до учнів, які не навчають, а принижують, знущаються та фізично карають малих дітей, закладають у їхні душі злість та ненависть до людей.

Твори Івана Франка в повній мірі можна назвати автобіографічними. До автобіографічних творів належать: оповідання «Малий Мирон», «Олівець», «Під оборогом», «У кузні», «Мій злочин» та інші. О. Білецький слушно зазначив, що «автор говорить нам не стільки про зовнішні події із власного дитинства, скільки про внутрішні переживання»¹.

За спостереженням В. Василюка, оповідання І. Франка про дітей становлять єдиний тематичний цикл і відзначаються внутрішньою єдністю та глибоким психологізмом. У них письменник виступив знавцем дитячої психології, найперших понять маленької людини, вироблених у колі родини та в школі. Особливу увагу автор приділяє внутрішньому світу дитини, розкриває її як особистість. Глибоке проникнення у духовний світ маленького персонажа дозволяє письменнику осмислити особливості дитячого світосприйняття та світовідчуття, у якому події реальності викликають найрізноманітніші переживання: радісні, сумні чи тривожні².

Отже, у вищезгаданих оповіданнях про дітей Іван Франко показав, що жорстокий стиль виховання та навчання у тогочасних школах призводить у майбутньому до зламу особистості. Автор вважав, що думку дітей не слід ігнорувати, потрібно вважати їх за особистість і поводитись як із індивідуальною дорослою людиною, сприймати як істоту самостійну, повноцінну, здатну на власні рішення, думки та вчинки.

¹ Білецький О. В мастерской художника слова // Білецький О. Зібрання праць: У 5 томах. Т. 3. К., 1966. С. 323.

² Василюк В. Психологізм дитячих оповідань І. Я. Франка // Літературознавчі студії. Випуск 2. К., 2002. С. 59.

РОЗДІЛ II

ХУДОЖНЯ ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ОПОВІДАНЬ «ПИРОГИ З ЧЕРНИЦЯМИ» ІВАНА ФРАНКА ТА «ЖИДІВСЬКА ДИТИНА» НАТАЛІ КОБРІНСЬКОЇ

Іван Франко добре знав і вивчав психологію дітей, як митець тонко відчував дитячу душу та цікавився дитячим мовленням. Письменник-психолог розкрив таємницю п'ятирічного віку, який, за твердженням сучасних учених, є особливим періодом у житті людини. У цій віковій категорії перебувають більшість героїв дитячої прози письменника. Вони ніби перебувають на певній межі, перехід через яку символічно уособлює прощання з дитинством і входженням у новий світ – соціальний, дорослий¹.

Об'єктом зображення у низці оповідань письменника («Пирог з черниціями», «Гава і Вовкун», «Гершко Гольдмахер», «Як Юра Шикманюк брів Черемош» та інші) став образ єврея та його родини, їхнього способу життя. В українській літературі немає жодного іншого автора, який приділив би єврейським сюжетам більше уваги, ніж це зробив Іван Франко. Багатство єврейської тематики у його творчості різко контрастує з порівняно невеликою кількістю досліджень на цю тему.

Не лише оповідання, але й приказки на єврейську тематику І. Франка дійшли до наших часів. Їх письменник записав і опублікував у окремому томі «Етнографічного збірника». Він виокремив стереотип євреїв: вони боягузливі люди, які не вміють виконувати навіть найпростіші селянські роботи. Євреї прибрали до рук усю торгівлю, а що ведуть її нечесно, то єврей є синонімом шахрая. Деякі з приказок були відгомонам забобонів: побачити єврея уві сні або коли він переходить дорогу – добрий знак. Окремі приказки виражають думку, що часом християнин може бути гіршим за єврея, та повагу до них за те, що вони тверді у своїй вірі.

Значну частину приказок на єврейську тематику І. Франко зібрав у Нагуєвичях і сусідній Ясениці Сільній. Один із його найперших спогадів про євреїв стосується того, як мати якось принесла з села кілька єврейських пасок, що їх дістала від односілчанки: *«Діти, – гукнула мати до мене й до моїх братів і сестри, – дивіться, що дала мені для вас Сара. Вона поламала сухі пляцки і дала дітям: Їжте, це єврейська паска. Правда, люди кажуть, що в ній є кров християнських дітей, але це дурниця»*. *«Це було перше живіше враження, що лишилося мені з мого дитинства про жидівство»*, – згадував Франко².

¹ Капленко О. Типологія дитячих персонажів в оповіданнях І. Франка. УДК 821. 161. 2(092). С. 62.

² Цит. за: Грицак Я. Українсько-єврейська зустріч. Іван Франко та його євреї: дитинство, студентські роки, політика // Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/29/152515/>

Сім'я Франків жила на околиці села, де не було євреїв. Його точки дотикання з єврейським світом були мізерними, тому що лише поодинокі євреї час до часу заходили у цю частину села, пропонуючи свої товари та ремісничі послуги місцевим жителям. Але протягом навчання в сільській школі та Дрогобицькій гімназії Іван часто зустрічав євреїв. Зі знайомства із сімейним життям галицьких євреїв Франко-учень виніс два важливі висновки. По-перше, єврейські діти були розвиненішими за християнських. Цю обставину він пояснював тим, що єврейські хлопці набагато більше вчилися – окрім школи, ще й удома. По-друге, у єврейських сім'ях його вразила щирість стосунків між поколіннями, здатність батьків радіти успіхам дітей, підтримувати їх добрим словом і похвалою – часом навіть перебільшуючи їхні справжні успіхи¹.

На прикладі оповідання «Пирого з черниціями» І. Франка ми розкриємо характер єврейського хлопчини, його взаємозв'язок із батьками та негативні чинники, які впливають на світогляд головного героя.

Оповідання «Пирого з черниціями» Іван Франко написав на початку 1880-х років і вперше опублікував у газеті «Діло» під псевдонімом Мирон. На думку Тараса Пастуха, жанр твору можна визначати як новелу, яка є найкоротшою у творчому доробку письменника і слугує прикладом густативної поетики².

У творі порушено тему виховання дітей у багатих єврейських сім'ях, яку автор розглядає як проблему взаємозв'язку батьків з дітьми та, загалом, стосунки між членами родини, що базуються на ставленні до матеріальних цінностей.

Сама назва «Пирого з черниціями» збуджує апетит у читачів і уяву про смачну і корисну чорницю. А вже про самі пироги як одну з найулюбленіших національних страв українців годі й говорити – автор підготував читача до того, що у творі має бути хоча б художня модель саме такого виробу з тіста. Уже в перших рядках оповідач, із великою насолодою творить чітке уявлення про них: *«Що за добра-предобра річ пироги з черниціями!»*³. Та на цьому автор не зупиняється. У наступних рядках він продовжує нарощувати силу відчуттєвих вражень від смаку: *«...і в сні не виснить, яка се добра річ пироги з черниціями. Гарячі, маслом облиті, цукром густо посипані, вони так і розпливаються в роті»* (С. 1.). Письменник дуже вдало використовує густативну лексику для підсиленого захопленого опису соковитих пирогів. Далі авторський погляд

¹ Грицак Я. Українсько-єврейська зустріч. Іван Франко та його євреї: дитинство, студентські роки, політика // Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/29/152515/>

² Пастух. Т. Психопоетика новели Івана Франка «Пирого з черниціями» // Українське літературознавство. Львів, 2003. Випуск 66. С. 55.

³ Франко І. Пирого з черниціями // Збруч. 1911. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/26778>. Далі на цей твір будемо посилатися у тексті роботи, вказуючи в дужках сторінку.

переноситься на родину Гольдбаумів: боягузливий батько Куна, неласкава мати Хане та їхній син Лейбуня, які також по-особливому ставляться до цієї страви ¹.

Також на початку твору автор відразу зазначає, що малий п'ятирічний Лейбуньо дуже любить пироги, які байдужа та холодна мати так рідко готує. Але найбільше хлопчик любить гроші: *«...дуже любить їх, так любить, що віддав би за них усе, але то рішуче все на світі, окрім своїх срібних, наскладаних і в щабаловій камізельці зашитих двадцяти ринських. Тих не віддав би вже, певно, за нізащо в світі»* (С.1).

Батько і син Гольбауми з нетерпінням чекають того дня, коли Хане дозволить служниці приготувати пирогів із черницями, оскільки жадібність цієї жінки не знає меж, але тільки вона може встановлювати день приготування пирогів і навіть кількість, яку родина може з'їсти: *«Дуже жаль, що Хане така тверда і невмолима жінка, що так рідко, раз на тиждень, варить пироги з черницями. Але ще дужче жаль, що Хане навіть у суботу не може занехаяти своєї вдачі і варить тих позадних пирогів з черницями тільки певне, раз на все незрушимо означене число: вісім для Куни, чотири для Лейбуни і чотири для себе»* (С.2).

Ще більша твердість і скупість жінки виявляється у її ставленні до сина та чоловіка: *«Жаль тільки, що Хане Гольбаум така страшно розумна жінки, така страшно запопадлива і оглядна газдиня, така страшно недобродушна мати»* (С.1). Її байдуже ставлення до сина викликає жалість до хлопчика. Він рідко чув від Хане ласкаві материнські слова, а коли може й чув, то не пам'ятав. Але не тільки Лейбуньо страждав від цього, Хане боялись усі у домі, навіть чоловік. Він повинен був звітувати їй про кожну потрачену чи зароблену копійку: *«Рано він мусить зложити жінці якнай докладніший рахунок із цілотижневих праць і заходів своїх, мусить виказати до найменшого крейцера всі доходи і видатки...»* (С.1-2).

Микола Легкий зараховує «Пироги з черницями» до групи текстів Франка, які об'єднуються у цикл за темою «Виховання і становлення особистості»². Автор показує один день із життя Гольбаумів, а саме шестиріччя їхнього сина і початок вересня – його перший день у школі: *«Справа дійсно незвичайна: сьогодні їх синкові Лейбуневі кінчиться шість літ, і завтра рано він іде перший раз до публічної школи!»* (С. 3). Автор точно фіксує календарний час того дня – «понеділок, початок вересня», аби підкреслити незвичність ситуації урочистого обіду: мати вирішила задовольнити смаки свого сина і приготувати на обід страву, яку вона зазвичай робила у суботу – пироги з чорницями.

¹ Ковпик. С. Поетика густативів (на матеріалі оповідання І. Франка «Пироги з чорницями») // «Нове слово». 2013. С. 39.

² Легкий М. Проза Івана Франка: проблеми класифікації // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2011. Випуск 55. С. 18.

Проблематика оповідання базується на трьох принципах «єврейської педагогіки»¹. Перший принцип висловлює автор, коли дає характеристику господині дому, яка все тримає під своїм контролем: чоловіка, сина, служниць. Він наголошує на її силі першості та на тому, що вона впливає на членів родини. Другий принцип омовлює сама героїня, коли дає настанови синові, як потрібно поводитись у школі та з ким вигідніше товаришувати: *«Держися тих, що краще вбрані, паничків, не пускайся їх, хоч би тебе й ногами копали»* (С. 4). Пані Хане вбачає щастя в грошах та у власній величі, тому цю ж ідеологію прищеплює синові: *«Будь від завтра, ні, від сьогодні не тільки студентом, але й гешефтсманом! Се тобі наказую!»* (С.4). Нарешті, третій також формулює пані Гольдбаум, коли з гнівом і обуренням реагує на плач сина, який продав свою порцію пирогів батькові за шість крейцарів: *«Знай, як бути гешефтсманом! Коли продав, то не жалуй!»* (С. 6). «Єврейська педагогіка» цих трьох принципів, власне, скеровується на виховання справжнього «гешефтсмана», який не тільки торгується за власну вигоду, але й, якщо прийняв рішення, то воно має бути остаточним і безповоротним. Але перевагу потрібно надавати, насамперед, тим принципам, із яких є матеріальна вигода. Випробовує сина також і батько, який знає про слабкість шестирічного сина, про його тягу до грошей. Він навмисне пропонує йому таку спокусу – шість крейцерів. Якщо з погляду психології дитячого виховання таку нездорову пристрасть до збагачення батьки мають приглушувати у дітей, то пан Куна, навпаки, знаючи про цю рису сина, всіляко потурає йому, сприяє ще більшому розвитку задатків «гешефтсмана». Для більшої переконливості батько навмисне підкреслює ознаки монети: «красна, срібна, новенька», щоби збільшити її вартість в очах сина. І результат його педагогіки не забарився: *«Лейбуньо затрявся на вид поданої срібної покуси...»* (С. 5). Але не забуваймо, це – дитина, тому в ньому заграло бажання мати все і відразу без вибору: і монету, і пироги. Хоч він і любив пироги більш за все на світі, але своїх грошей не віддав би нізащо. Ця боротьба в душі маленького героя породила сльози, які так розгнівали матір. Вона не відчувала до нього ні жалості, ні співчуття, а лише роздратування і гнів за невизначеність та вагання сина.

Текст оповідання поділяється на три короткі частини, які добре вписуються в продуману композиційну модель сюжету: передекспозиційний зачин (своєрідна «ода пирогам»); власне експозиція, яка складається із характеристик персонажів; зав'язка з приготуванням самих пирогів, що переростає у розвиток дії, а потім кульмінаційний напружений вибух (пропозиція батька, його поїдання Лейбуневих пирогів, розпач хлопчини і жорстока реакція матері на побачене) – усе це вводить читача у мимовільний

¹ Барабаш М. Жидівська «гастрономічна педагогіка» в «найапетитнішому» тексті Івана Франка // Педагогічна думка. №3. 2016. С. 15.

шок, суголосний зі станом, який охопив хлопця після несподіваного материного ляпасу: «...мов блискавка, прискочила до нетямного Лейбуня і з розмахом вліпила йому вітси і відси в лице» (С.6). Сюжетна розв'язка у тексті відсутня, що є ознакою новелістичного жанру, оскільки дає змогу читачеві уявно дописати власну кінцівку і оцінити описану ситуацію¹. Традиційно твір називають оповіданням, але, варто зазначити, що у творі є багато новелістичних ознак. На цю близькість вказує і розвиток дії протягом одного дня, адже автор показує лише один день із життя родини Гольдбаумів, а саме, день народження Лейбуня; також у центрі твору Франко показує наскрізну сюжетотворчу деталь – пироги з чорницями.

На перший план виступає проблема виховання справжнього «гешефтсмана», і взагалі виховання дитини. Автор розкриває згубний вплив грошей на формування духовного світосприйняття, і, зрештою, осмислення глобальної проблеми економічної успішності єврейського народу. Ці проблеми, на думку Т. Пастуха, не лише вдало співіснують, а, навпаки, підтверджують змістовну сутність цього тексту як новели². На основі наведених проблем можна виокремити ті ідеї, які вплинули на авторське зацікавлення єврейським національним побутом та способом життя. Єврейські діти не мають права на справжнє безтурботне дитинство, адже їхні батьки самі виховувались у родині, де на перший план виступають не ті цінності, які потрібно закласти в дітей. Цей нездоровий потяг людини до збагачення призводить до неприйняття інших позицій та поглядів на життя.

На думку М. Легкого, основним сюжетотворчим імпульсом є «іронічний пафос суб'єкта викладу»³. Натомість Т. Пастух вважає це твердження неправильним, адже Франко як тонкий стиліст «наслідує, і досить успішно, суто єврейський оповідний стиль», завдяки тому, що використовує у новелі риторичні запитання та окличні речення⁴. Розповідь не містить особистих роздумів-монологів або авторських відступів, але будується на діалогічних ситуаціях, що в напружених моментах замінюються невластивою прямою мовою персонажів. Так, наприклад, Лейбуньо, перш ніж продати свої пироги, швидко роздумовує, як би він міг їх отримати назад. Він подумки роздумовує над порцією матері, яка зжалиться над ним, бо не любить пирогів і «взагалі нічого не любить, крім грошей». Але ця жінка не допускає жодних емоційних зрушень, і коли бачить блискучий

¹ Барабаш М. Жидівська «гастрономічна педагогіка» в «найапетитнішому» тексті Івана Франка // Педагогічна думка. №3. 2016. С. 16.

² Пастух. Т. Психопоетика новели Івана Франка «Пироги з чорницями» // Українське літературознавство. Львів, 2003. Випуск 66. С. 62.

³ Легкий М. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка: монографія // Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Львів, 1999. С. 103.

⁴ Пастух. Т. Психопоетика новели Івана Франка «Пироги з чорницями» // Українське літературознавство. Львів, 2003. Випуск 66. С. 56.

погляд сина, що дивиться на її пироги – демонстративно виходить і ставить їх перед собакою.

Характери персонажів розкриваються не лише в діалогічному мовленні, але й через їх вербальну поведінку. Прикладом цього може слугувати, коли Куна спочатку накинувся на порцію Лейбуні, а лише потім почав смакувати свою. Він показав себе безвольною і слабохарактерною людиною, яка змиралася із тиранським ставленням дружини і підкорилась їй повністю.

Імена персонажів твору займають не останню роль, адже їх значення пояснюють риси, які притаманні сім'ї Гольдбаумів. Наприклад, Куна за своїм значенням із грецької означає «перемагаю», а з давньонімецької – «смілива», «перемагаю». Це пояснює те, що жінка перемогла і взяла контроль над своїм чоловіком. Лейбуньо (від імені Лейба, Леон – «лев») викликає асоціації з майбутнім «діловим левом» – гешефтсманом. Він отримав задатки цього бізнесового начала від матері і вже з дитячого віку почав торгуватися¹. Також промовистою у творі є антропонімна семантика прізвища Гольдбаум – «дерево, що родить золото та гроші». Як вважає Т. Пастух, це прізвище є віддзеркаленням педагогічного виховання сім'ї. Батьки власним прикладом демонструють синові любов до збагачення².

У прозовій спадщині Івана Франка, чи не перший раз фігурує образ єврея як ненажерливої та скупкої людини. Оповідання «Пироги з черницями» належить до категорії творів, у яких порушено проблему виховання дитини, моралі та побуту. Воно написано в дусі реалізму та натуралізму, що домінували в 70-90-х роках XIX ст. А представники цього стилю наголошували на тому, що на внутрішній світ людини впливає соціальне середовище. Тож маленький Лейбуня не став винятком. На його світогляд вплинула ідеологія єврейського виховання. Він – життєрадісний, веселий хлопчик не може радіти дрібницям, адже батьки постійно наголошують на важливості грошей у житті людини. Спираючись на їхній приклад, хлопчик не може діяти інакше, тому його вибір падає на монети. Хоча пироги для нього не є менш важливими, та вони ніщо в очах матері. І все ж таки, це дитина, яка просто хоче пізнати радості дитинства, відчутти насолоду від простих речей. Він до кінця не впевнений, що для нього важливіше, адже пироги він дуже любить, але те, що гроші цінні для батьків – виявляє сумніви в душі Лейбуня.

Твір слугує оригінальним прикладом «густативно-виховної педагогіки». Текст твору читається дуже легко, адже написаний у гумористичній манері. Важливою є мораль, яку

¹ Сколоздра О. Номінація осіб в оповіданнях Івана Франка про школу та дітей // Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць. Донецьк, 2008. С. 323.

² Пастух Т. Конотації прізвищ та імен персонажів у прозі Івана Франка // Українське літературознавство. Львів, 2006. Випуск 68. С. 157.

читач виносить на поверхню, особливо вона стане у пригоді батькам-початківцям. Таким чином, Іван Франко поставив у центр твору лише одну подію, один день із життя єврейської сім'ї, показавши принципи виховання батьків та негативні риси характеру Лейбуні, які він отримав від близьких. Хлопчик сам позбавляє себе дитячих радостей, цінних життєвих моментів, адже він позбавлений батьківської, насамперед, материнської ласки та уваги і його світогляд бізнесмена-торгаша уже сформований.

Творчість Наталі Кобринської – письменниці, фольклористки, літературознавиці, громадської діячки, однієї з чільних представниць феміністичного руху в Галичині – не часто була об'єктом поважних і ґрунтовних досліджень. Здебільшого увага дослідників зосереджувалася на ранніх, реалістичних оповіданнях і новелах письменниці («Дух часу», «Ядзя і Катруся», «Виборець», «Задля кусника хліба» тощо). Проза ж Наталі Кобринської початку ХХ століття, котра демонструє увагу до глибинної психології особистостей, до фіксації найтонших вражень та переживань персонажів, нахил до фольклоризму й міфологізму, до філософічності, нерозуміння трагізму існування людської душі (новели й ескізи «Омен», «У вирі», «Психограми», «Засуд», «Очі», «Під кінець життя» та інші) з тих чи інших причин не були висвітлені для великого загалу й донині залишаються не дослідженими й не вписаними в контекст творчості Н.Кобринської і в історико-літературний процес загалом¹.

Багато творів Н. Кобринської присвячено провінційним містечкам Галичини, де зображено долю не тільки українського населення, а й єврейського, насамперед єврейських дітей.

Щодо виховання дітей, то педагогічні проблеми Н. Кобринська порушила у творі «Перша учителька». 50-літня Тетяна, нянька чотирьох малих дітей у родині священника, доглядаючи за ними, розповідає народні казки, перекази, легенди, повір'я тощо, співає пісень. Власне, сюжет оповідання твориться за принципом нанизування фольклорних фабул, що виходять із уст Тетяни. Вони й покликані прищепити дітям високі моральні якості, навчити їх розрізняти добро і зло. Тетяна вчить їх, що завжди потрібно залишатись людьми і не робити кривди іншим. Це, власне, перший твір письменниці, заснований на фольклорних сюжетах, виявляє любов авторки до народної творчості й глибоку обізнаність у ній.

Протилежним чином зображено життя, побут і виховання євреїв в оповіданні Наталі Кобринської «Жидівська дитина». Головною героїнею оповідання є Гінда Розенталь –

¹ Легкий М. Проза Наталії Кобринської (ідейно-естетична еволюція й поетика) // Українське літературознавство. Випуск 75. К., 2012. С. 95.

дитина з єврейської родини, на прикладі якої показані наслідки виховання, у якому найбільша повага надається грошам.

За словами М. Грушевського, оповідання письменниці «визначається характерністю, прекрасною обсервацією єврейського життя і легким, симпатичним гумором»¹. Листуючись з Грушевським з приводу уміщення цього твору у «Літературно-науковому віснику», Кобринська роздумувала про його назву, міркуючи спочатку назвати «Гешефт».

У першодруці твір мав жанровизначальний підзаголовок – «новеля», адже психологія персонажа розкривається через єдиний центральний епізод, тобто події відбуваються в один день в одному місці. Хоча на думку М. Легкого, твір більше тяжіє до «соціально-психологічного образка». Критик також вважає, що твір схожий до новели І. Франка «Пирог з черниціями», адже його твір, цілком можливо, міг стати передтекстом для образка Н. Кобринської: вони споріднені проблемами виховання й становлення гешефтсмана і гешефтсфрау; в обох головним персонажем є єврейська дитина; обидва автори вивчають дитячу психологію².

Особлива субкультура єврейської сім'ї репрезентована в образі одинадцятирічної Гінди Розенталь. У перших рядках твору зображено шлях стрімкого бізнесового успіху та гендлярської фортуни Гіндиного батька, місцевого гешефтсмана: *«Розпочинаючи гандель, він мав усього тридцять ринських, але так йому якось пощастилося, що вимурував хату в самім ринку маленького місточка та годував жінку і п'ятеро дітей»*³.

Унікальним гендлярським хистом та скупістю, дещо схожим на матір Лейбуна з оповідання І. Франка, відзначається Гіндина мати, яка суттєво причинилася до сімейного бізнесу: *«Коли він скуповував у мужиків худобу, вона скуповувала від мужичок кури, гуси, яйця та й розпродувала потім міським панам. Крейцера вона дурно не пустила, не раз на ній чи на дітях одежина така, що аж проситься здоймити, але вона на те не дивиться, лиш носить дальше, доки їй не вдасться набути від панів які переношені речі»* (С.1). Ця жінка була дуже ощадливою та скупюю, тому купляла для родини лише старі, зношені речі, які займали дуже багато місця в маленькій хатині. Та викидати весь мотлох господиня не хотіла, адже й за них дала якісь мінімальні кошти.

Риси характеру старшої Розенталь перейняла на себе найстарша дитина в сім'ї – Гінда. Середовище безперестанного торгу і прищеплений культ грошей стають тими чинниками, які впливають на соціальний погляд героїні. У ній борються протилежні

¹ Грушевський М. Наталія Кобринська // Літературно-науковий вісник . Т. 9. Книга 1., 1900. С. 13.

² Легкий М. Проза Наталії Кобринської (ідейно-естетична еволюція й поетика). // Українське літературознавство. Випуск 75. К., 2012. С. 102.

³ Кобринська Н. Жидівська дитина // Хата-читальня. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska/zidivska-ditina>. Далі на цей твір будемо посилатися у тексті роботи, вказуючи в дужках сторінку

почуття: любов до грошей та нових покупок, але вона не готова витратити свої власні кошти на такі дрібниці: *«У школі була завше першою, а в скупості переходила матір. Часом, як отець приїхав із дороги, а гандель йому вдався, то давав дітям по крейцеру; дві молодші зараз пішли і купили якусь лакітку, яблук або горіхів; Гінда споглядала жадним оком на них, бо сама була не від того, аби з'їсти смачного яблука, та все-таки свого крейцера не віддала б за ніщо у світі»* (С.1). Показовим є те, що негативні риси характеру матері перейняла на себе найстарша донька, адже молодші діти поки що вміють радіти простим ласощам і не обмежують себе в такій покупці. Тобто, вже на прикладі Гінди, батьки могли зробити висновки такого виховання, де перевагу мають лише гроші і мали змогу змінити свої погляди щодо виховання решти дітей.

Все ж таки Гінда – теж дитина, якій хочеться відчувати всі радощі, насолодитися яскравими, маленькими речами. Тому після довгих вагань спокуса перемагає, і Гінда наважується купити ласощі. Спочатку добре поторгувавшись, дівчина робить покупку, але, отримавши бажане, після першого короткого відчуття щастя дуже швидко розчаровується. Адже тепер в її очах ягідки не мають такої великої сили як гроші, які вона за них віддала: *«Червоні ягідки не мали вже такої живої краски, зелений листок не манив уже так, якийсь несмак огорнув Гінду; болючо відчувала втрату виданих грошей»* (С.2). В емоційних рефлексіях Гінди дитяче переживання змарнованих грошей сягає рівня осмислень уже досвідченої гешефтсфрау: *«Але чим більше давалась їй чути втрата грошей, тим ціннішою ставала для неї набута річ»*; *«До мішаного почуття несмаку та втіхи прилучилося ще третє – неспокій»*; *«Як уже не стало кошिका, то жаль за змарнованими грішми взяв зовсім в її думці перевагу»* (С.2).

Компенсувати намарне страчений гріш, а ще більше повернути душевний спокій Гінді поміг вдалий гешефт із дріб'язковим крамом. Мамина знайома запропонувала їй перепродувати старі речі: старомодний одяг, шпильки та гребені. Гендлярська віртуозність доньки перевершила усі материнські очікування, та можна сказати, перевершила навіть скупу матір: *«Мама аж здивувалася, що вона попродала те все так добре, а серце її аж тремтіло з радості, коли чула, як Гінда розумно приговорює та торгується»* (С.3). Тямуца мамина наступниця виявляє риси вже нового покоління бізнесу з іще більшим рівнем сприйняття грошей та з іще більшим хистом їх гендлярського продукування. Ця генотипна манія грошей породжує своєрідну внутрішньо-сімейну конкуренцію, де усталена фінансова субординація, суворі економічні відносини та розподіл прибутку – заробіток успішному гендлярєві (хоч би це й була дитина), а посередникам (батькам) – «факторне».

Важливим виховним ефектом із боку Гіндиних батьків є мотивація психології успіху в гендлі дитини: *«Гінда вироста в очах не лише тата та мами, але цілого оточення. Всі дивились на неї як на особу великої вартості, що вже мала свій власний гешефт»* (С.3). У свідомості Гінди це був величезний успіх, неспівмірний з її віком, який разом із тим збільшував її пристрась до грошей і розширював подальші комерційні плани.

Центральним епізодом оповідання є історія з капелюхом. Надворі почало теплішати, тому теплий головний убір довелось змінити Гінді на стару синю хустину. Всі товаришки дівчини одягали на голову красиві капелюшки, тому почали сміятись з її хустини. Розлючена Гінда вміло знайшла вихід із ситуації, не витрачаючи грошей на новий капелюх – випросила в пані старого, немодного капелюха, але й тут її спіткала невдача: *«Капелюх із великими крисами і високим пером, як не гармонював з дрібною постаттю Гінди, так не надавався до її лиця, і місто похвал подибували її лиш насмішки та косі погляди прохожих»* (С.4). На цьому дівчина не зупинилась, врешті, вирішила купити нового, гарного капелюха в сусідньому місті, щоб перевершити своїх товаришок. І знову мрія отримати бажане – перемогла, та чи надовго? Гінда розраховувала на те, що батьки куплять їй капелюха. Та заохочуючи ощадливість доньки, мама змушує Гінду саму оплачувати свої дівочі забаганки. Втім тямуща юна гешефтсфрау одразу укладає в голові хитрі грошові комбінації навіть у розрахунках з мамою: обчисляє, що вигідніше купувати капелюх самій, аби не повертати їй «факторного», а повернувшись з міста, вдає сплячу, аби змусити маму самій віддати візникові гроші за дорогу.

Важливу психологічну деталь в оповіданні відіграють пейзажні картини, які Гінда спостерігає дорогою до міста. Вражаюче гарний краєвид заворожує дівчину, вказує на те, що всередині дитини все ж таки є великий духовний світ та уява, за допомогою якої, Гінда бачить іншу сторону прекрасного: *«Це був теплий літній ранок. Широкий, битий гостинець тягнувся, як розвятий звій полотна, серед зеленого лісу. В глибоких ярах по обох боках дороги гейби засіяв різними лісними і полевими цвітами. Червоні гвоздики, сині незабудки та жовтий яскір хапали за очі своєю свіжістю та красою. Гінда, що майже ніколи не виглядала поза брудні хати містечка, не могла налюбуватися красою цвітів, тихим шумом лісу та співом лісових птахів»* (С.5). Та спокуса грошей та домашні обставини перекреслюють всі кращі паростки душі дитини.

У місті Гінда відвідує чимало крамниць, шукає де б можна недорого купити капелюха, і врешті, її вибір падає на гарний білий капелюх з червоними маками, до того ж він був одним із найдешевших. Після омріяної покупки дівчина чимшвидше хоче дістатися додому, щоб перед товаришками похизуватись новою річчю. Вона зустрічає знайомого селянина, торгаша, Мортка, який саме тоді збирається їхати в село. Гінда

розраховує на те, що вже будучи освіченою в торгуванні, вона зможе домогтись дешевшої ціни на поїздку. Але Мортко не так легко піддається хитрощам та маніпуляціям дівчини: *«Гінда побачила, що її удаване до нічого не доводить, і вони готові поїхати без неї, повернулася і додала ще один крейцер»* (С.7). Дорога була дуже важкою, адже коні повільно плентались, тому що віз був перевантажений товаром та людьми. Дедалі ставало більш холодно, і змучена Гінда вже не так тішилась своєму капелюху.

Їдучи додому, євреї співали пісень, щоб якось розважити таку повільну і нудну поїздку. В одній з пісень вони співали про скупу жінку, яка постійно схилена на продажах старого мотлоху, натякаючи на Гіндину маму та й саму дівчину: *«Так переходили цілий алфавет, але та пісня не йшла вже так добре, хоя як весело зачалася, та хоч усі знали, кого вона дотикала»* (С.9).

Прикладом гендіярської заповзятливості Гінди слугує останній епізод твору, коли раптово, та, нахизувавшись з такими труднощами купленим гарним капелюхом, вирішує його перепродати. Письменниця зумисне уводить прийом внутрішніх міркувань Гінди, виявляючи у них практичний розум та єврейський азарт: *«Вже дві суботи переходила в нім; усі її виділи і подивляли, чи не досить їй того? Капелюх борше чи пізніше почорніє, попусується, а гроші грішми. Їй так жаль було видавати гроші, та лиш тому видала їх, що хотіла конче повеличатись капелюхом. Але тепер, коли хочуть їй гроші вернути, то була би дурна, аби сього не використала»* (С.11). Врешті, після недовгих торгів з багатою єврейкою Гінді вдалося реалізувати «добрий гешефт» з капелюхом: *«вернулися всі видатки, ще й п'ять крейцарів лишилося їй зарібку»* (С.11).

Важливим аспектом ідейним змістом твору є поклоніння матеріальним цінностям та культ грошей, який не дає гармонійно розвиватись особистості, формувати її кращі духовні риси. За психологічними критеріями ставленням до грошей мати та донька належать до типу «скнар», для яких «головним завданням є економія грошей; обмежуючи себе у грошових витратах, вони забезпечують собі почуття безпеки»¹.

У центрі оповідань Н. Кобринської та І. Франка зображено виховання дітей у двох єврейських сім'ях. Спільною рисою творів є те, що в обох дитячих персонажах внутрішньо борються дві сторони: скнара та дитина. Вони проходять через складні внутрішні обмірковування – що ж бажаніше для кожного: гроші або ж маленька дитяча дрібниця, яка може принести велике задоволення та радість. Та єврейські діти все ж таки піддаються грошовим спокусам, тим самим вибирають хибний життєвий напрям.

¹ Сімків М. Соціально-психологічні аспекти ставлення до грошей // Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. №5. С. 214.

Оповідання «Жидівська дитина» Н.Кобринської – чи не єдиний твір письменниці, де євреї виступають головними, а не другорядними персонажами. Авторка відходить від стереотипів, притаманних для реалістичної літератури в зображенні єврейського населення, і майстерно розкриває внутрішній світ дівчини-єврейки, характер якої формується насамперед під впливом оточення, насамперед скупної, черстої і суворої матері. Письменниця розкриває образ дівчини через цілу низку епізодів, центральним із яких стає історія з капелюхом. Застосовуються також прийом невластивої прямої мови, психологізований пейзаж, фольклорні мотиви, характеристика іншими персонажами, що допомагає повноцінно розкрити риси характеру героїні.

РОЗДІЛ ІІІ

ТЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЖІНКИ В ПОВІСТІ «ЯДЗЯ І КАТРУСЯ» НАТАЛІ КОБРИНСЬКОЇ

Наталія Кобринська відома не тільки своїми дитячими прозовими творами. Насамперед її творчість вивчають через феміністичні погляди і гендерну рівність жінок та чоловіків.

У 1884 році за ініціативи Н. Кобринської, у Станіславові було організоване «Товариство руських женщин», мету і завдання якого письменниця визначала так: *«Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була все вірним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків»*¹.

У простій пересічній жінці письменниця прагнула розвивати її інтелектуальний світогляд, відкрити нові горизонти власних сил та власну особистість, розпросторити світ внутрішніх почувань. До цього Н. Кобринська прагнула дійти за допомогою літератури. Водночас своїми творами письменниця творила нову лектуру для українського жіноцтва, на конкретних життєвих прикладах, на жіночих долях і на характерах вказувала своїм посестрам іншу сутність жінки, збуджуючи їхню свідомість до активного суспільного чину: *«Треба було з правдивого життя жінки взяти моменти, на які слід було звернути увагу загалу. Вона бажала жінці дати книжку, яка попри гарні картини вказувала би на суспільне положення жінки та закликала до боротьби за людські права її. Тож вона попри свою організаційну працю і боротьбу, не кидає ні на хвилю пера»,* – наголошувала О. Дучимінська².

Змагання за індивідуальну й соціальну гідність жінки, за здобуття її прав займати гідне місце в суспільстві, при кожній нагоді доводити її силу, талант і власну думку – ось найголовніші завдання жіночого руху, що на них акцентувала увагу Н. Кобринська. *«В цій і лежить ціла суть так званої емансипації»,* – писала вона, – *щоби жінка не тільки мала право, але й вміла думати й говорити сама за себе, а не була вічно сутестіована поглядами і думками мужчин»*³.

На жіночу тематику були написані художні твори письменниці – «Задля кусника хліба», «Дух часу», «Ядзя і Катруся» тощо. Ці твори проникають у внутрішнє життя жінки

¹ Кобринська Н. Вибрані твори. К., 1958. С. 316.

² Дучимінська О. Наталія Кобринська як феміністка. Коломия, 1934. С. ІІ. Додаток.

³ З афоризмів Н. Кобринської про жіноче питання // Першому українському борцеві за права жінки. Львів, 1921. С. 13.

й осягають її духовну ідентичність на тлі глибоких суспільно-економічних та родинних питань. Вони органічно зливаються в тематичний цикл чи свого роду феміністичну трилогію. Спільні ознаки трьох текстів спостеріг Б. Лепкий: «Писані живою народною мовою, основані на темах із реального життя, малюють нам теплими красками жінок і мужчин (особливо жінок) з селян і інтелігенції (особливо з інтелігенції) кінця XIX століття»¹.

Митці згаданої доби були добре обізнані концепцією «надлюдини» Фрідріха Ніцше. Надлюдина – це особа, яка піднімається над собою, котра вибирає собі ціль і в жодному разі не зрадить своїм принципам та поглядам. Кожна людина, за Ф. Ніцше, може стати надлюдиною і відкрити у собі надможливості. На цій основі побудовані феміністичні погляди Наталі Кобринської та Ольги Кобилянської. Жінка може відкрити у собі нову культуру, приймати самостійні рішення і навіть керувати світом.

У повісті «Ядзя і Катруся» Наталя Кобринська розкрила феміністичну тематику в українській літературі на тлі гендерних взаємин, позиціонування жінки в патріархальному світі. Це найбільший за обсягом твір письменниці. Твір побудований на протиставленні двох дівочих доль: польської панночки Ядзі та української сільської дівчини Катрусі. У контексті нашої теми повість цікава тим, що дія триває з народження обох героїнь до їхніх молодих літ. Таким чином авторка зображує умови проживання та виховання дітей, формування їхніх характерів, що згодом залишає великий відбиток на їхній долі.

За твердження Л. Томчук, «проблема взаємодії жіночої особистості та патріархального суспільства, в якому жінка представлена як Інша, позбавлена змоги домінувати, лишається однією із гострих проблем»².

Головну ідею твору «Ядзя і Катруся» письменниця сформулювала сама: «Тут представлено відносини двора до села (так улюблену тепер тему польських писателів), відносини до мужчини панночки а простої дівчини, – найважливіше тут економічній нужді мужика не допоможуть ніякі філантропічні подвиги, котрі виходять просто іронією»³.

Художню вартість твору знижують розтягнутість, перевантаженість етнографічними та побутовими деталями й описами вечорниць, красвидів, побуту селян на Буковині, працею Катрусі на заробітках та вирощення тютюну. 1884 року в листі до І. Франка письменниця власноруч виклала свої недоліки: «Я знаю докладно хиби моїх мізерних

¹ Лепкий Б. Наталя Кобринська // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 томах. Том 2. К.: Смолоскип, 2011. С. 117.

² Томчук Л. Слово сповідальне. Українська діноча проза (1887 – 1914): монографія. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. С. 189.

³ Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 161. № 2. С. 2.

творів. Знаю, що форма негладка, язик шорсткий, а ходять мені лиш о провідну ідею і психологічні обсервації, – отож прошу передусім на тії точки звернути свою увагу»¹.

Наталя Кобринська написала повість у 1890 році і подала до польського альманаху «Dla głodnych!», де вона й була вперше надрукована польською мовою під назвою «Напролом». Однак, тоді це був лише короткий нарис, який, до того ж, не хотіли друкувати у польській редакції через осуд панської опіки. У другій половині 1892 року письменниця покращила і розширила повість і дала до друку в «Зорю». Тодішній її редактор Володимир Левицький надрукував твір наступного, 1893 року в журналі «Зоря», а згодом його було републіковано в однойменній збірці «Українсько-руської видавничої спілки» у Львові 1904 року.

Дія розгортається в селі Покутях у Карпатських горах. Авторка приділяє величезну увагу опису села та самих жителів, карпатським краєвидам та етнографічному розташуванню. У панській сім'ї Солецьких довго не було дітей. За десять років спільного життя подружжя втратило вже двоє новонароджених немовлят. Тому, коли у сім'ю прийшла радісна звістка, то панна вирішила зробити все для того, щоб дитина народилась здоровою і прожила довгі роки. От вона якось почула, що для цього потрібно взяти у куми не багатіїв, а жебраків: *«Я чула ще від моєї бабуні, що десь має бути між хлопами звичай, що як їм діти не ведуться, то вони беруть в куми послідніх жебраків, і се має помагати»*². Врешті, не взяли вони жебраків, але – порядних селян Василя і Василиху. Це послугувало першим кроком зближення панів Солецьких із селом. У них народилась гарненька дівчинка Ядзя.

У цей час не менш гарна дівчинка народилась у бідної вдови на другому куточку села. Її назвали Катрусею. Вона проживала у жахливих умовах, до того ж без батьківської опіки. Виховувалась зовсім протилежним чином, аніж Ядзя.

Долі двох дівчат зв'язані тим, що Катрусина мама була нянькою маленької панночки. Весь свій час та материнську любов жінка віддала своїй вихованиці. Хоча у неї була і маленька грудна дитина, яку жінка лишила на чужих людей: *«Зате панська дитина на чудо гарно розвивалася, а її плекальниця, стративши свою дитину, перенесла свої чувства на сю, котра щоднини тулилась до її грудей і усміхалась дрібними устеньками»* (С. 2). Катруся ж була обділеною теплотою материнської любові. Це й слугувало переловним моментом у житті дівчини, який змінив її в майбутньому докорінно.

¹ Швець А. Наші погляди, змагання, інтереси так з тобою близькі... (Іван Франко та Наталя Кобринська в епістолярному дискурсі) / А. Швець // Українське літературознавство. Львів, 2011. Випуск 74. С. 175.

² Кобринська Н. Ядзя і Катруся // Зоря. 1893. Режим доступу:

<https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska/adza-i-katrusa>. Далі на цей твір будемо посилатися у тексті роботи, вказуючи в дужках сторінку.

Згодом Ядзі стало сумно з нянькою, тому батьки вирішили привезти до неї подружку із села. Так вперше зустрілись Ядзя і Катруся.

Ядзя завжди була гарною та доглянутою, натомість Катруся була часто брудною у старій поношеній сорочці. Одяг дівчини та її мужицька мова дратували панів. Тому вони віддали дівчині старий одяг Ядзі і слідкували за її бесідою перед донькою: *«Але зате пані мусила сама ті забави надзирати, позаяк, крім мужицької бесіди, мужицька дитина не завжди знала забавлятися з панською і не раз вживаал не конче гречних слів...»* (С. 3). Однак, згоди між ними не було. Катруся мала приходити тоді, коли Ядзя цього захоче і повертатись додому, коли панночці набридне. До маленької Катрусі ставились, як до неживої ляльки.

Одного разу діти не дійшли згоди і побились: *«Ядзя лежала на землі, а верх неї Катруся і зо всіх боків обкладала її кулаками»* (С. 3). Катрусю, не вислухавши, за цей вчинок сильно покарали і вигнали з двору. Відтоді їхні стежки розійшлись.

Обидві дівчини підростають. Життя молодій Ядзі підпорядковується пошуку вигідної партії для заміжжя. Для цього батьки витрачають чимало коштів, щоб вивести доньку на світські заходи до Львова. Як і Галя з оповідання «Задля кусника хліба», Ядзя натикається на те, що молоді шляхтичі цікавляться тільки її статком. Вона, як і Галя, не бачить своїм обранцем нижчого за статусом. Якось знайшовся молодий та багатий пан Вацлав, який заінтринував дівчину своїми манерами поведінки та статусом, однак, він одружився на вдвічі багатшій за Ядзю дівчині: *«Сеї факт сильно вразив молоду дівчину; вона не могла перенести тої обиди, хоть глибоко ховала свої чувства, і людям представлялася ще гордішою і веселішою, ніж досі»* (С. 4).

Дівчина з дитинства була навчена дбати про свою зверхність, щоденно вишукано виглядати та з висока розмовляти з селянами. Ці риси характеру лякали кавалерів і не дозволяли їм приблизитись до Ядзі.

Відтак її життя стає сірим та буденним: *«Одностайність однак життя без живійших вражінь, молодечих поривів і руху убивала єї вразливу душу і шкідливо впливала на молодий організм. Вона марніла, блідла, худіла. Родителі занепокоїлися єї здоровлєм і стали удаватись до лікарів о пораду»* (С. 5).

Прикметним є те, що єдиним заняттям, яке зворушує душу Ядзі стає благодійність. Вона починає всіляко допомагати селянам у міру своїх можливостей: купляє ліки від різних недуг, збирає кошти на потребу селян, яким град знищив врожай: *«Роздаючи селянам хініну, Ядзя і не спостереглась, як тим чином увійшла в ролю добродійки свого села...»* (С. 13). Однак благодійні вчинки повністю не можуть перекрити тугу дівчини: *«Сі*

свіжі відносини займали Ядзю якийсь час, але не були в силі розбудити потухаючої енергії духа» (С. 13).

Перед Ядзєю розкриваються феміністичні погляди на світ. Вона вважає несправедливим той факт, що чоловіки мають більше прав, а погляди жінок їх не стосуються: *«Ядзю глибоко доткнула тота сцена: тут виходили не лиші ріжниці поглядів товариських, на котрі вона була дуже вражлива, але ще крилась і більша зневага, котра відносилася до неї просто яко жінки, що бажає лиші сего, щоби вийти заміж»* (С. 9). Жінки, так само як і чоловіки, мають власні думки, вони можуть приймати самостійні рішення та впливати на хід подій.

Контрастом розкішному та розміреному життю Ядзі є нужденне життя Катрусі. Вона рано осиротіла і змушена важко працювати, щоб забезпечити себе потрібними речами. Катруся працює у багатих селян та ходить на заробітки вирощувати тютюн. Можна погодитись з міркуванням М. Грушевського, що історія Ядзі поступається життю Катрусі¹. Ядзя живе своїм звичним та плинним життям. Тим часом Катруся постає перед нами у різних сценах. Спочатку вона працює на добродіїв, потім відправляється на заробітки, то співає, то жартує з хлопцями, немов у її житті немає місця спокою, меланхолійному настрою панночки. Тут уже постає зовсім інший темперамент: легковажна, гризька та ущиплива, Катруся не обділена увагою чоловіків. Кругом неї завжди пеерплітаються якісь інтриги: стосунки з Іваном, котрий обрав багатшу дівчину: *«Восени рознеслось по селу, що Іван засватав дівку у першого багача в селі...»* (С. 17); зневажливе ставлення до невинного кохання Максима: *«Той сміх немилу вразив Максима.*

— Чого смієшся? — запитав він коротко.

— Та за ким буду плакати, може, за тобою?» (С. 19); залицяння із одруженим Михайлом: *«Але, хоч так сварив на других, що шкірять зуби та не пильнують роботи, то коли сам переходив коло Катрусі, потягнув єї за стьонжки від цїток і ущипнув за плече. Катруся відвернулася і засміялась»* (С. 26).

Наталя Кобринська не ідеалізує своїх героїнь, але й не зображує їх негативними персонажами. Новаторством письменниці є те, що вона позитивно показує панночку Ядзю, яка займається благодійністю. Адже традиційно в українській літературі засуджують панів і змальовують їх негативно. Письменниця підводить читачів до висновку, що будь-яка жінка, незважаючи на її статус, повинна брати активну участь у громадському житті. Від цього типу жінки відхиляється образ Катрусі, яка будь-що хоче вийти заміж, навіть не кохаючи обранця. Героїня не змогла допомогти ні односельчанам, ні власним дітям, ні самій собі.

¹ Кобринська Н. Дух часу. Львів: Каменярь, 1990. С. 15.

У творі протиставляються два світи, дві долі. З одного боку селяни та пани, з іншого – багата польська панночка та бідна українська селянка.

На перший погляд, селяни можуть здатися неотесаними мужиками та мужичками, однак їхня сутність розкривається через творчі поривання. Усна народна творчість демонструє їхні душевні переживання та мрії. Це визнає навіть панночка, коли за вікном чує спів молодих дівчат: *«Що за жалібна, тужна пісня? — подумала Ядзя. — Відки беруться у того простого, неокресаного люду такі глибоко зворушуючі і високо поетичні пісні, що підходять майже до кожного настрою душі хоть би найінтелігентнішої людини?»* (С. 9). Пісня відіграє велику роль у формуванні світогляду людей.

Сцена зіткнення двох героїнь відбувається, коли Ядзя, прогулюючись із мамою, заходить у бідний розвалений будинок, де лежить хвора Катруся: *«На постелі, прикрита грубою веретою, лежала молода жінка. Губи мала засохлі, очі блищали, а лице палало темним рум'янцем. Груба брудна подушка висунулася з-під голови і упала на землю; хора упустила руки, як би хотіла єї підняти, але не ставало сил»* (С. 15). Ядзя вирішує допомогти дівчині з ліками та їжею. Обидві дівчини стали по-своєму нещасними. Ядзя стала заручницею дворянського виховання. Вона є жертвою поговору і звичаїв своєї верстви. Вигідне заміжжя – це тільки очікування батьків та селян, які обговорюють кожен її крок. На думку О. Огоновського, благодійні вчинки дівчини тільки показові, адже таким чином вона хоче внести барви у своє меланхолійне існування. Таким чином, вона допомагає не людям, а собі приглушити порожнечу душі: *«Не сповна розкрито її риси аристократки, а позірне її благодійництво було далеким від людського співчуття до бідних й переслідувало егоїстичні цілі задля власної самореклами поміж паничів»*¹. Благодійність Ядзі також відкрито зневажає Катруся, демонструючи спротив цьому вдаваному милосердю: *«— Се так з тим, як без того!»* (С. 35). Катруся виходить заміж за нелюбимого. Однак її життя починає налагоджуватись, вона стає більш стриманою, народжує дітей і добре справляється у господарстві. Але тихому сімейному життю приходить кінець, коли помирає її чоловік Максим. Дівчина важко працює, щоб заробити на шматок хліба для дітей. Важке перевантаження, камінь, який впав на її плечі відбивається на здоров'ї.

У творі виразно відчутно авторську симпатію до Катрусі, в якій письменниця цінує її жіночність та нестримний гонор, життєрадісність і непокірність.

Мрія Ядзі здійснюється, коли вона виходить заміж. Однак заміжжя не робить її щасливою і не виправдовує очікування. Катруся відправляє дітей у найми, а сама

¹ Огоновський О. Наталя Кобринська // Огоновський О. Історія літератури руської. Ч. 3. 2. відділ. Львів: Накладом наукового товариства ім. Шевченка, 1893. С. 1302.

повертається на заробітки, де про неї вже ходить погана слава. Обидві жінки стали заручницями виховання та соціального статусу: одна виховувалась без материнської любові, інша – у розкішному середовищі, однак із прищепленими неправильними цінностями. Цей фактор вплинув на їхні долі і залишив свій відбиток.

У повісті «Ядзя і Катруся» Наталя Кобринька осмислює проблему гендерних взаємин, любовних переживань, фемінної душевності, жіночої тілесності, духовної емансипації і психології жінки, взаємодії жінок та чоловіків. Авторка розкриває своїх персонажів не тільки у дорослому віці, а й показує їхнє становлення, змальовуючи життєвий шлях героїнь із дитячих років.

ВИСНОВКИ

До найвідоміших постатей кінця XIX – початку XX століття належать Іван Франко та Наталя Кобринська. Вони зробили великий внесок у становлення та розвиток української літератури цього періоду, внесли нові теми, проблематику та нових героїв у літературну спадщину.

Іван Франко – український Мойсей, легендарний каменярь. Він прославився як український прозаїк, поет, публіцист, громадський діяч, перекладач, написав чимало оповідань, новел, поем та поезій.

Наталя Кобринська – новий тип українки: редакторка, видавчиня, громадська діячка. Вона, започаткувавши феміністичний рух, вселила в жіночі душі впевненість у собі, надихнула на працю в царині культури, суспільно-політичного життя, з якого жінки того часу фактично були виключені.

У простій пересічній жінці письменниця прагнула розвивати її інтелектуальний світогляд, відкрити нові горизонти власних сил та власну особистість, розпросторити світ внутрішніх почувань. До цього Н. Кобринська прагнула дійти за допомогою літератури. Водночас своїми творами письменниця творила нову лектуру для українського жіноцтва, на конкретних життєвих прикладах, на жіночих долях і на характерах вказувала своїм посестрам іншу сутність жінки, збуджуючи їхню свідомість до активного суспільного чину.

Іван Франко та Наталя Кобринська проявили свій таланти у творах на дитячу тематику, які становлять цікаву й оригінальну сторінку їхньої художньої спадщини. Перш за все вони розкрили дитячі душі на тлі бідності та сімейного або шкільного насилля. Саме в таких складних життєвих ситуаціях розкривається психологія персонажів, які вибирають свій життєвий шлях, адже знаходяться на прірві між безтурботним дитинством та входженням у світ реальний. Головні герої самі вибирають: бути чесними та справедливими до інших чи стати жорстокими та корисливими.

Іван Франко в оповіданнях «Грицева шкільна наука», «Schönschreiben» та «Малий Мирон» показав антигуманне ставлення вчителів та людей до маленьких персонажів. Шкільні горе-педагоги під вихованням розуміли насаджувannya учням покірності, підпорядкування їхньому авторитету. За непокірність вони карали дітей різними методами: насаджували синці, виганяли з уроків, публічно принижували та кричали, забуваючи про те, що таке виховання покладе величезний відбиток на їхню долю. Учителі

власноруч виховували майбутніх жорстоких та злих людей. Такі способи навчання автор розкриває в оповіданнях «Грицева шкільна наука» та «Schönschreiben». Гриця із оповідання «Грицева шкільна наука» забирають зі звичного йому середовища і намагаються прищепити непотрібні знання. Інший підхід педагогічного методу навчання предмету каліграфії змалював Іван Франко в оповіданні «Schönschreiben». Жорстокий вчитель отримує задоволення від того, що публічно карає учнів на своєму уроці.

Автор демонструє розумних, життєрадісних, допитливих і талановитих дітей, які виростають серед природи і люблять ліс, зелені луки, підгірні річки, риболовлю, птахів, тварин та рослин. І ось прикметним є те, що діти, рятуючись від людей, які їх не розуміють, звертають у рідну сторону, знаходять власний прихисток серед природи та зливаються з нею. Саме природа є тим потужним джерелом, яке спонукає Мирона з оповідання «Малий Мирон» пізнати навколишнє середовище. Однак дорослі не розуміють «дивного хлопчика», тому хочуть віддалити його від пізнання середовища. Вони намагаються приглушити поривання хлопчика і наголошують на значущості «подумати перед тим, як щось сказати». Адже, на їхню думку, вміння добре висловлюватися – це ознака рівня розвитку людини та її адекватності.

І. Франко та Н. Кобринська розкривають внутрішній світ не тільки української дитини, але й інших національностей, зокрема характери єврейських дітей, які виховуються у сім'ях, де на перший план виходять гроші. Батьки прищеплюють дітям не ті моральні цінності, які мають бути закладені в кожную дитину, адже вони самі виховувались у сім'ях, які звеличують матеріальні цінності.

В оповіданні «Пирог з черниціями» І. Франка при незвичайній ситуації розкривається характер єврейського хлопчини через його взаємовідносини із батьками та через велику тягу до збагачення.

Твір тяжіє до новели, адже має новелістичну структуру: події відбуваються в один день і показують певну подію із життя Лейбуна, його день народження та початок вересня – перший шкільний день. Автор вводить у твір одну наскрізну деталь – пироги, які стають причиною радості та розчарування головного героя. Тому велика увага приділяється процесу приготування та зовнішнього опису смачної страви.

Особлива субкультура єврейської сім'ї репрезентована в образі одинадцятирічної Гінди Розенталь із оповідання «Жидівська дитина» Н. Кобринської. Середовище безперестанного торгу та з дитинства прищеплений культ грошей стають тими чинниками, які впливають на світогляд героїні. Як і в Франка, у Кобринської наскрізною деталлю стає предмет, яким хоче оволодіти дівчина – капелюх. Вона довго вагається між збереженням власних грошей та покупкою бажаної речі. Якщо герой І. Франка продав

пирого, то Гінда віддає гроші і купляє собі капелюха, та натішившись ним, продає багатій жінці.

Зрештою, герой оповідання «Пирого з черницями» Івана Франка та героїня «Жидівська дитина» Наталі Кобринської виправдовують сподівання їхніх батьків, адже роблять вибір на користь грошей та збагачення. Та цей крок виявляється хибним, адже він підштовхує у прірву. Діти морально занепадають на тлі матеріальному, вони власноруч позбавляють себе дитячих радощів та безтурботних днів, тому що вже міркують як батьки і розриваються між грошима та маленькими дрібницями, які принесуть набагато більше щастя.

Одним із найяскравіших творів Н.Кобринської можна вважати повість «Ядзя і Катруся», де письменниця розкриває жіночі образи двох протилежних світів, показуючи як формується жіноча особистість, починаючи з дитинства. Весь твір побудований на протиставленні двох жіночих доль: польської панночки Ядзі та української сільської дівчини Катрусі. Наталя Кобринська показує умови проживання головних героїнь з народження до юних літ. Обидві жінки прагнуть вигідно вийти заміж, але при цьому реалізувати себе як особистість. До цього вони підходять різними методами. Бідна селянка Катруся, втративши маму, бере всі обов'язки на свої плечі. Вона з ранніх років стає самостійною і все життя важко працює, не розраховуючи на допомогу чоловіків. А заможна панночка Ядзя завжди отримувала все і відразу. Однак таке життя їй здавалось надто меланхолійним, тому вона вирішила довести сама собі, що здатна на самостійні кроки. Ядзя зайнялась благодійністю на допомогу селянам. Обидві героїні відкрили в собі нові сили і власними методами проявили феміністичні поривання.

Таким чином, Іван Франко та Наталя Кобринська майстерно та глибоко проникають у духовний світ дитини, розкривають характер персонажів, які формуються під впливом зовнішніх чинників, деякі з яких негативно впливають на формування їхньої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш М. Жидівська «гастрономічна педагогіка» в «найапетитнішому» тексті Івана Франка // Педагогічна думка. №3. 2016. С. 15-16.
2. Білецький О. В мастерской художника слова // Білецький О. Зібрання праць: У 5 томах. Т. 3. К., 1966. С. 312-323.
3. Василюк В. Психологізм дитячих оповідань І. Я. Франка // Літературознавчі студії. Випуск 2. К., 2002. С. 51-59.
4. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В Стефаника НАН України. Ф. 161. № 2. С. 2.
5. Відділ рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Ф. 3. С. 483.
6. Голод Р. Натуралізм у творчості Івана Франка: до питання про особливості творчого методу Каменяра. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 245 с.
7. Гольберг. М. Оповідання Івана Франка «Борис Граб». До проблеми Іван Франко про читача і читання // Українське літературознавство. 2010. Випуск 72. С. 43-51.
8. Грицак Я. Українсько-єврейська зустріч. Іван Франко та його євреї: дитинство, студентські роки, політика // Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/29/152515/>
9. Грушевський М. Наталія Кобринська // Літературно-науковий вісник . Т. 9. Книга 1., 1900. С. 8-13.
10. Гуменний М. До проблеми авторської особистості в дитячих оповіданнях І. Франка // Українська мова і література в школі. №3. 2000. С. 62-64.
11. Гундорова Т. Франко та Каменяр. Франко і Каменяр. К.: Критика, 2006. С. 232.
12. Дучимінська О. Наталія Кобринська як феміністка. Коломия, 1934. С. II. Додаток.
13. Жук Н. Проза Івана Франка. К., 1977. 351 с.
14. З афоризмів Н. Кобринської про жіноче питання // Першому українському борцеві за права жінки. Львів, 1921. С. 10-13.
15. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка (далі – ІЛ). Ф. 3. С. 228.
16. Капленко О. Типологія дитячих персонажів в оповіданнях І. Франка. УДК 821. 161. 2(092). 62 с.
17. Кобринська Н. Автобіографія // ЛННБ. Відділ рукописів. № Ф. 1. (НТШ). Справа 425/III. С. 15-16.
18. Кобринська Н. Вибрані твори. К., 1958. 316 с.
19. Кобринська Н. Дух часу. Львів: Каменяр, 1990. 156 с.

20. Кобринська Н. Жидівська дитина // Хата-читальня. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska/zidivska-ditina>.
21. Кобринська Н. Ядзя і Катруся // Зоря. 1893. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska/adza-i-katrusa>.
22. Ковпик С. Поетика густативів (на матеріалі оповідання І. Франка «Пироги з чорницями») // Нове слово. 2013. С. 31-39.
23. Коцюбинський М. Твори: У 7 томах. Т. 4. К., 1975. 253 с.
24. Куровець І. Іван Франко в моїх згадках // Спогади про Івана Франка / Упорядкував М. Гнатюк – Львів, 1997. – С. 65-77.
25. Легкий М. Проза Івана Франка: проблеми класифікації // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2011. Випуск 55. С. 14-19.
26. Легкий М. Проза Наталії Кобринської (ідейно-естетична еволюція й поетика) // Українське літературознавство. Випуск 75. К., 2012. С. 95-102.
27. Легкий М. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка: монографія // Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Львів, 1999. 303 с.
28. Лепкий Б. Наталія Кобринська // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 томах. Том 2. К.: Смолоскип, 2011. С. 108-121.
29. Листи Н. Кобринської до М. Павлика // ЦДІА України у Львові. Ф. 663. Оп. 1. Од. зб. 219. С. 10.
30. Огоновський О. Наталя Кобринська // Огоновський О. Історія літератури руської. Ч. 3. 2. відділ. Львів: Накладом наукового товариства ім. Шевченка, 1893. С. 1302.
31. Пастух Т. Конотації прізвищ та імен персонажів у прозі Івана Франка // Українське літературознавство. Львів, 2006. Випуск 68. С. 157.
32. Пастух Т. Психопоетика новели Івана Франка «Пироги з черницями» // Українське літературознавство. Львів, 2003. Випуск 66. С. 55-62.
33. Сімків М. Соціально-психологічні аспекти ставлення до грошей // Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. №5. С. 205-216.
34. Сколоздра О. Номінація осіб в оповіданнях Івана Франка про школу та дітей // Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць. Донецьк, 2008. С. 320-327.
35. Томчук Л. Слово сповідальне. Українська жіноча проза (1887 – 1914): монографія. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 224 с.

36. Трильовський К. Наталія Кобринська і її найближчі (З моїх споминів з половини 80-х років минулого століття) // Жінка. 1937. Ч. 11-12. С. 3.
37. Франко І. Земле моя, всеплодючая мати... Вірші, оповідання, казки. К.: Веселка, 2000. 371 с.
38. Франко І. Лист до А.Кримського // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 5. К.: Наукова думка, 1976-1986. С. 109.
39. Франко І. Пироги з черницями // Збруч. 1911. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/26778>.
40. Грицак Я. Українсько-єврейська зустріч. Іван Франко та його євреї: дитинство, студентські роки, політика // Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/29/152515/>
41. Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка // Дивослово. 2005. С. 53-57.
42. Швець А. Наші погляди, змагання, інтереси так з тобою близькі... (Іван Франко та Наталія Кобринська в епістолярному дискурсі) / А. Швець // Українське літературознавство. Львів, 2011. Випуск 74. С. 170-178.
43. Шкандрій М. Євреї в українській літературі. Зображення та ідентичність. Дух і літера. К., 2019. 352 с.